

YOLGO‘N NAZARIYASI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA SHAKLLARI

Aliyev Dalerjon

Termiz Davlat Universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti psixologa yo‘nalishi talabasi

Annotatsia: *Jinoyatchilik va xuquqbuzarlikning oldini olish, ochish va surishtiruv, profilatik suxbat olib borish chog‘ida turli xil xarakterli va hulqli insonlar bilan to‘qnashish va ishlash profilatika inspektor faoliyatining alohida xussasiyatidir. Bunda nafaqat shaxs psixologyasining ahamiyati, balki shaxsning alohida psixologik tomonlari va xususan, yolg‘on va yolg‘on ko‘rsatmalarning psixologik mexanizimi xaqida xodimning tor tushunchasi muhim ahamiyatga ega.*

Kalit So‘zlar: *Yolg‘on, Aldash, Yuz Ifodasi, Alan Piz, Pool Ekman, Kuzatuvchanlik.*

Yolg‘on – noto‘g‘ri gap, aldov, nohaqlik. xuquqni muxofaza qiluvchi organlari xodimlarida guvox, jabrlanuvchi, gumon qilinuvchilar tomonidan beriladigan yolg‘on axborot tufayli turli qiyinchiliklar yuzaga keladi. Yolg‘on, aldov qarama-qarshi manfaatlar, axloqiy va ijtimoiy normalar to‘qnashgan paytda yuzaga keladi. Yolg‘on – aldovlardan biridir, bu bilan profilatik inspektorlar hizmat vazifalarini bajarish chog‘ida juda ko‘p hollarda to‘qnashishlariga to‘g‘ri keladi.

Yolg‘onchilik muammolarini o‘rganuvchi psixologlar, xaqiqatni aytishdan ko‘ra yolg‘on gapirish qiyinligini ta’kidlaydilar. Yolg‘on doimo shaxsning o‘zini tutishidagi ozgina o‘zgarishi orqali namoyon bo‘ladi. Uni aniqlash esa – san’atdir, uni alohida bilimlarni egallash, moxirona qo‘llash, va albatta, katta xayotiy tajriba orqali o‘zlashtiriladi. Profilatika inspektori faoliyatida muovaffaqiyatga erishishda psixologik tashxis orqali shaxsning o‘zini nosamimiy tutishi va uning yolg‘onini aniqlashni bilishi muxim omil xisoblanadi. Yolg‘on tabiyati, namoyon bo‘lish shakli va maqsadiga ko‘ra farqlanadi, adolatni tiklash uchun kurashish Quroli sifatida kim qo‘llasa, uni ta’qib qiladi. Xar qanday yolg‘on havfli: uning katta va kichik, ochiq va yashirin, sodda va ayyoronali ahamiyatsiz. U kimdan chiqishidan Qat’iy nazar, aniqlanmagan yolg‘on alohida havf tug‘diradi. Jinoyat jarayonida haqiqatni aniqlashda, to‘g‘i qaror qabul qilishda, u adolatga jiddiy putur yetkazishi mumkin.

Aldash – xaqiqiy fakt o‘rniga yolg‘onchi tasavvuridagi xolatni qo‘yish va xaqiqatni aldoqchiga ma’qul bo‘lgan uydirma bilan almashtirish. Yolg‘on zanjirsimon xarakterga ega: bir yolg‘on ikkinchisini tug‘diradi va u bilan bog‘langan bir qator faktlarni mutanosiblashtririshni talab etadi.

Yolg‘onni aniqlash oson emas. Muammo axborotning ko‘pligida. Bular: so‘zlar, to‘xtamlar, ovoz jarangi (sadosi), yuz ifodasi, bosh xarakati, imo-ishoralar, gavda xolati, nafas olish, ter bosish, yuzdagi qizilik yoki rangparlik va hokazo. Ana shu manbalarning hammasi axborotni galma-gal va birgalikda berishi mumkin.

Yolg‘on gapirayotgan shaxs birovlar ko‘proq diqqat bilan kuzatadilar deb

xisoblaydigan narsalarnigina yashiradi va soxtalashtiradi. Nutqni oldindan tayyorlab qo'yish mumkin, ammo kimnidir aldashga uringan inson asosan beparvoligi (beg'amligi) tufayli nutqiy xatolarga yo'l qo'yadi. Ko'pchilik extiyotsizlikka yo'l qo'yib aytgan so'zlari bilan o'zini fosh qiladi. Zigmund Fred buni tildagi yanglishuv sifatida ta'riflagan. Yanglishuv, – deb yozgan edi u, – o'ziga xos "ayitishni istamagan, ammo o'zingni fosh etib qo'yadigan narsani ifodalash quroli"ga aylanadi. Agar so'zlayotgan odam bila turib yolg'on gapirayotgan bo'lsa, mayuslik ongli bo'lishi mumkin. U istamagan xolda gapirib qo'ygach, o'zining tushkun holatini tushunishi xam, bunga e'tibor bermasligi xam mumkin. Yanglishib aytilgan gaplar bo'yicha yolg'onni aniqlashda extiyot bo'lish zarur, deb xisoblaniladi P. Ekman, chunkki ana shu yanglishuvlarning xammasi xam yolg'ondan dalolat beravermaydi. Yanglishuv yolg'onni fosh qilayotgani yoki qilmayotganini odatda kontekstdan kelib chiqib aniqlash mumkin.

Ko'zlarini olib qochish va ishqalashga, ayollar ko'zga oxista barmoq tegizib ko'z ostidagi soxani ishqalashga moyil bo'ladilar. Bu ishoraga qisilgan tishlar va soxta tabassum qo'yilishi mumkin;

"Yoqani ko'tarish (tortish)" ishorasi – A. Piz, D. Morrisning tadqiqotlariga asoslanib, bu ishorani yuz va bo'yinning sezgir to'qimalariga yolg'on gapirayotganda ter chiqishi tufayli yuzaga keladigan yengil qichishish bilan bog'laydi. Bu xarakatlarga ayniqsa e'tiborli bo'ling: agar ular keskin va kuchli bajarilsa, suhbatdoshingizda yurak xuruji boshlanganidan dalolat berishi mumkin;

Sochlarni tarash, quloqni ishqalash, quloq chig'anog'ini bukish – bunda inson yolg'onni eshitmaslikka xarakat qiladi (suxbatdoshingizning bu xarakatlari sizning so'zlaringiz bilan kechsa, demak u sizga ishonmaydi);

Bo'yinning quloq ostidagi soxasini ko'rsatkich barmoq bilan qashish – shubxa yoki gumondir;

Xulossa sifatida shuni qayd etishim mumkinki, profayl metodi ko'magida profilatika inspektori hizmat faoliyatlarini yanada takomillashtirishlari mumkin. Ushbu metodning afzalligi shundaki, u qisqa fursat ichida shaxs xaqida to'liqroq axborot manbaiga ega bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://uz.unansea.com/pol-ekman-biografiya-kitoblar-va-nazariyasi/>
2. Alan Piz Tana Tili Kitobi.
3. Pol Ekman Yolg'on Nazaryasi Kitobi
https://www.bbc.com/uzbek/lotin/2015/09/150908_latin_how_to_spot_a_liar.
4. <https://optolov.ru/uz/balcony-and-loggia/chto-takoe-lozh-i-obman-v-obshchenii-proyavleniya-lzhivosti-i-lzhi-lzhivost.html>.
5. blob:<https://xn--80affa3aj0al.xn--80asehdb/9e2b704e-bb74-4ad6-8dbb6e88c1>

